Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti şərəfli tariximizdir

Zaman Azərbaycan gəncliyinə tariximizi dərindən öyrənmək və sabahımızı milli mənafelər baxımından qurmaq üçün çox böyük şanslar vermişdir. Təxminən iyirmi yeddi il əvvələ qədər bu imkanların heç biri mövcud deyildi. Öz milli tarixini öyrənmək istəyən gənc mütləq özgəsinin yazdığı tarixi oxumaq məcburiyyətində idi. Həmin mənbələr isə gah qərəzçiliklə, gah da təhrif olunmuş formada qələmə alınmışdı.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi dühası nəticəsində qorunub əbədiləşdirilən dövlət müstəqilliyimizin bizə verdiyi ən böyük töhfələrdən biri də məhz öz tariximizi olduğu kimi öyrənmək imkanını əldə etməyimizdir. Ulu öndər ötən əsrin əvvəlində yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin və əsrin sonunda əbədi bərqərar olmuş Müstəqil Azərbaycan Respublikasının bütün dünyada özünəməxsus nüfuz, imic qazanmasını bir əsrin iki başlıca hadisəsi adlandıraraq yazırdı: “Ən əsası odur ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti az yaşasa da, xalqımızda azadlıq, müstəqillik fikirlərini daha da gücləndirmiş oldu. Bu cümhuriyyətin yaradılmasında müstəsna xidmətləri olan Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Həsən bəy Ağayev, Nəsib bəy Usubbəyov, Mehdi bəy Hacınski, Məmməd Yusif Cəfərov, Xudadat bəy Rəfibəyov, Əkbər ağa Şeyxülislamov, Teymur bəy Makinski, Səməd bəy Mehmandarov, Əliağa Şıxlinski, Sultan Məcid Qənizadə, Xəlil bəy Xasməmmədov, Əhməd bəy Pepinov, Şəfi bəy Rüstəmbəyov kimi görkəmli ictimai xadimlərin xatirəsini qədirbilən Azərbaycan xalqı bu gün də böyük ehtiram hissi ilə yad edir”. AXC demokratik dövlət quruculuğu, iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil, səhiyyə, hərbi quruculuq sahələrində atdığı mühüm addımları başa çatdıra bilməsə də, onun qısa müddətdə həyata keçirdiyi tədbirlər xalqımızın tarixində silinməz iz buraxmış, milli dövlətçilik ənənələrimizin bərpası işində böyük rol oynamışdır. Nümunə üçün qeyd edək ki, 1 sentyabr 1919-cu ildə Azərbaycan parlamenti Dövlət Universitetinin təşkili haqqında qanun qəbul etdi və bununla da, milli təhsil ocağının əsası qoyuldu. Cümhuriyyət hökuməti 27 iyun 1918-ci il tarixli qərarı ilə o zaman türk dili adlanan Azərbaycan dilini dövlət dili elan etdi. 23 aylıq müddət ərzində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti milli dövlətin müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində bütün dövlətlərlə qarşılıqlı əməkdaşlıq ilişgiləri yaratdı. Bir məqamı xüsusilə qeyd edək ki, XX əsrin əvvəlində Azərbaycanın öz dövlət müstəqilliyinə qovuşması göydəndüşmə bir hadisə və ya bir-iki ilin ictimai-siyasi proseslərinin, azadlıq mübarizəsinin nəticəsi deyildi. Bu cümhuriyyətin ərsəyə gəlməsi xalqın yüz illərdən bəri formalaşmış arzu və istəklərinin nəticəsi idi və tarixdə mövcud olmuş Azərbaycan dövlətlərinin varisi kimi ərsəyə gəlmişdi. Eyni zamanda, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan edilməsi zamanın yaratdığı şansın nəticəsi idi. Belə ki, Birinci Dünya Müharibəsinin gedişində “xalqlar həbsxanası” olan Rusiya imperiyasının dağılması üçün real tarixi şərait yaranmışdı. Üstəlik Azərbaycan xalqı qədim dövlətçilik ənənələrinə malik olması ilə yanaşı, müasir idarəçilik mədəniyyətinə də yiyələnmişdi. Xalqımızı müstəqil dövlət halında idarə edə biləcək görkəmli ziyalılar var idi. Məsələn, Rusiyanın Dövlət dumalarına seçilmiş azərbaycanlı deputatların hamısı milli azadlıq hərəkatının ən qabaqcıl nümayəndələri idilər. Duma deputatları Əlimərdan bəy Topçubaşov, İsmayıl xan Ziyadxanov, Fətəli xan Xoyski, Xəlil bəy Xasməmmədov və Yusif Cəfərov peşəkar hüquqşünaslar idilər. Məhəmməd ağa Şahtaxtinski isə Sarbonna Universitetinin dinləyicisi olmuş, Leypsiq Universitetinin fəlsəfə fakültəsini bitirmişdi. Məhz bu insanlar və adı çəkilməyən digər vətən, xalq fədailəri 1918-ci il mayın 28-də Tiflisdə Azərbaycanın İstiqlal Bəyannaməsini qəbul etmişdilər. Qəbul edilən bu sənəd bütün türk-müsəlman dünyasında, ümumiyyətlə, bütün Şərqdə ilk dəfə olaraq məhz Azərbaycanda ən demokratik respublika idarəüsulunun - parlamentli respublikanın yaradıldığını elan edirdi. Beləliklə, bilavasitə Birinci Dünya Müharibəsinin gedişində, eyni zamanda, 300 illik Romanovlar sülaləsinin süqutu nəticəsində hədsiz dərəcədə mürəkkəb bir tarixi şəraitdə Azərbaycanda dövlətçilik ənənələri yenidən bərpa edildi. Bu fakt bir də onunla əlamətdar idi ki, bu dövlət sırf Avropa səviyyəsində siyasi kurs götürmüşdü. Bütün tarixçilərin yekdil rəyi belədir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin siyasi strukturu böyük demokratiya ənənəsi olan Avropa dövlətlərinin heç birinin strukturundan geridə qalmırdı. Ancaq o illərdə zaman tamamilə başqa idi və Azərbaycanın bədxahları həddən artıq güclü idilər. Ona görə də ilk müstəqil dövlətimiz tarixin ağır sınaqlarına və çoxqütblü siyasi təzyiqlərə tab gətirə bilmədi. Bununla belə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin təcrübəsi və milli dövlətçiliyin bərpası ideyası xalqın ürəyindən heç zaman silinmədi. 1991-ci ilin oktyabrında əldə etdiyimiz ikinci dövlət müstəqilliyimiz də məhz həmin qətiyyətin və iradənin nəticəsi idi.

Tarixçilər qeyd edirlər ki, Azərbaycanın Sovet dövlətinin tərkibində yaşadığı 70 ildə xalqımızın azadlıq arzusunun, nə zamansa öz müstəqilliyinə qovuşacağı barədə inamın ən bariz nümunəsi ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətində özünü göstərirdi. Yəni dahi rəhbər hələ 1969-82-ci illərdə Azərbaycana rəhbərlik edərkən üfüqdə gələcək dövlət müstəqilliyini görür, gənc müstəqil Azərbaycan dövləti üçün güclü iqtisadiyyat, elmi-texniki potensial, çoxsaylı ziyalılar ordusu, ən başlıcası isə minlərlə hərbçi mütəxəssislər hazırlayırdı.

Azərbaycanın 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etməsindən sonra yaranan mürəkkəb tarixi şəraitə də məhz Heydər Əliyev siyasi dühası aydınlıq gətirdi. Lakin bu dövrdə regiondakı ictimai-siyasi proseslər elə istiqamətdə gedirdi ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini ikinci dəfə itirə bilərdi. Bu təhlükəni hiss edən ölkə ziyalıları ulu öndəri Naxçıvandan Bakıya dəvət etməklə xalqa nicat, milli dövlətçiliyimizə isə qurtuluş gətirmiş oldular. Ulu öndər gənc müstəqil Azərbaycan dövlətinə əbədilik qazandırdı, respublikamızın suverenliyinə dönməzlik xarakteri verdi.

2017-ci il mayın 16-da Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi ilə əlaqədar ulu öndərin layiqli siyasi varisi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə 2018-ci ilin “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ili” elan edilməsi dövlətimiz və xalqımız üçün tarixi bir hadisə oldu. “İnklüziv cəmiyyətlərin qurulması üçün fərqliliklərin aradan qaldırılması” mövzusunda VI Qlobal Bakı Forumunun açılış mərasimində Prezident İlham Əliyev demişdir: “İlk dəfə Şərqdə Azərbaycan xalqı 100 il əvvəl demokratik cəmiyyət quruculuğunu həyata keçirib. İlk dəfə Şərqdə qadınların səsvermə hüququ təmin edilib və bir çox Avropa ölkələrindən əvvəl qadınlara səs hüququ verilib. Ancaq təəssüf ki, iki il sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyinə son qoyulub. Müstəqilliyi qorumaq qazanmaqdan daha çətindir. Bu gün Cümhuriyyətin qurucuları Azərbaycanı görsələr, fəxr edərdilər. Biz də Cümhuriyyətin qurucuları ilə fəxr edirik”.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti xalqımızın, Türk dünyasının və bütünlükdə Şərq tarixinin ən şərəfli səhifələrindən biridir. Bu gün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin zəngin ənənələrini yaşadan müstəqil Azərbaycan dövlətimiz gündən-günə inkişaf edərək dünyanın demokratik və nüfuzlu ölkələrindən birinə çevrilib.

Vəfa XANOĞLAN,
Bakı Xoreoqrafiya Akademiyası,
professor.